

NUMMER 5, 20 OKTOBER 2022

**GENTSE
ECONOMISCHE
INZICHTEN**

**UNIVERSITEIT
GENT**

IMPACT VAN DE ENERGIEFACTUUR OP HET ENERGIEVERBRUIK, CONSUMPTIE- EN SPAARGEDRAG VAN BELGISCHE GEZINNEN

Gert Peersman (Vakgroep Economie),
Joris Wauters (Nationale Bank van België)

 **FACULTEIT ECONOMIE
EN BEDRIJFSKUNDE**

KERNINZICHTEN

- Een doorsnee gezin betaalde deze zomer €170 per maand voor energie. Dat is veel minder dan de bedragen waar de regering zich op baseerde bij de compensatiemaatregelen, wat twijfel doet rijzen over het nut van bepaalde maatregelen.
- De prijselasticiteit van de vraag naar energie is groter bij prijsstijgingen dan bij gelijkaardige prijsdalingen. Dit suggereert dat we permanent minder energie zullen verbruiken wanneer prijzen terug zouden normaliseren.
- De prijselasticiteit vermindert significant bij grotere prijsstijgingen. Dat betekent dat de effectiviteit van het prijsmechanisme om het verbruik te beïnvloeden afneemt, terwijl het hefboomeffect van een verstoring in het aanbod op energieprijzen steeds groter wordt.
- De impact van hogere prijzen op het energieverbruik is gelijkaardig voor hoge en lage inkomens, of voor gezinnen die veel of weinig spaarbuffers hebben.
- Een daling in het beschikbaar inkomen na het betalen van de energiefactuur wordt voor 40% opgevangen door minder te sparen en 60% door andere uitgaven te verminderen. Er zijn weliswaar grote verschillen naargelang het gezinsprofiel, in het bijzonder de financiële draagkracht van het gezin.
- De effectiviteit van de btw-verlaging en energiecheques om de consumptie van gezinnen te ondersteunen is gering. Het merendeel van de besparing op de energiefactuur wordt gespaard.
- De sociale tarieven, en uitbreiding ervan, zijn daarentegen zeer effectief in het ondersteunen van de andere consumptie-uitgaven van die gezinnen.
- In tegenstelling tot wat verwacht kon worden op basis van marktmodellen, stimuleren energiecheques het energieverbruik meer dan lagere prijzen. Dit noopt tot voorzichtigheid om dit instrument in te zetten.

INLEIDING¹

De explosieve groei van energieprijzen heeft een debat op gang gebracht over de verdelingseffecten en macro-economische gevolgen van duurdere energiefacturen. Om deze effecten in kaart te brengen en een beleid uit te stippelen dat de gevolgen zo goed mogelijk opvangt, is het cruciaal om te weten hoe gezinnen reageren op een stijging van de energiefactuur en compensatiemaatregelen om deze factuur te milderen.

In dit Gents Economisch Inzicht bespreken we de resultaten van onze studie die de gevolgen van de energiefactuur op het energieverbruik, consumptie- en spaargedrag van Belgische gezinnen onderzocht heeft.² We starten met een beschrijving van de hoogte van de energiefactuur tijdens de periode mei-juli 2022 en de verschillen tussen gezinnen op basis van gezinskarakteristieken.

Daarna bespreken we twee essentiële parameters om de gevolgen van de energiecrisis in kaart te brengen en een adequaat beleid uit te stippelen: De prijselasticiteit van de vraag naar energie en de marginale consumptiequote na het betalen van de energiefactuur.

De prijselasticiteit wordt weergegeven als de procentuele verandering in het energieverbruik (volume) wanneer energieprijzen met één procent stijgen of dalen. De prijselasticiteit van de vraag is belangrijk om de impact van hogere energieprijzen of compensatiemaatregelen op het energieverbruik van gezinnen te kennen. Daarnaast bepaalt ze het hefboomeffect die schommelingen in het aanbod op energieprijzen hebben: hoe geringer bijvoorbeeld de prijselasticiteit, hoe meer de prijzen zullen stijgen bij een verstoring van het aanbod. De prijselasticiteit is ten slotte relevant om te weten wat de impact is van hogere (lagere) energieprijzen op het beschikbaar inkomen van gezinnen na het betalen van de energiefactuur. Hoe meer gezinnen bijvoorbeeld hun energieverbruik verminderen bij een prijsstijging, hoe geringer de impact op het beschikbaar inkomen.

De marginale consumptiequote is op zijn beurt cruciaal om te weten in welke mate de gezinnen de daling (of

stijging) van het beschikbaar inkomen na het betalen van de energiefactuur opvangen door andere consumptie-uitgaven te reduceren (vermeerderen), dan wel door minder (meer) te sparen. De consumptiequote weerspiegelt de verhouding tussen deze twee mogelijkheden: het percentage van de verandering in het beschikbaar inkomen dat wordt aangewend om meer of minder te consumeren. Hoe hoger de marginale consumptiequote, hoe drastischer de macro-economische gevolgen bijvoorbeeld zijn bij prijsstijgingen. Omgekeerd: wanneer een compensatiemaatregel de energiefactuur goedkoper maakt, impliceert een hoge consumptiequote een hoge effectiviteit om de economie te ondersteunen (via de consumptie van gezinnen).

In het laatste deel van dit Gents Economisch Inzicht gebruiken we de resultaten van het onderzoek om de effectiviteit van enkele compensatiemaatregelen die de regering heeft genomen te evalueren: de btw-verlaging op energie van 21% naar 6%, de uitbreiding van de sociale tarieven en het gebruik van energiecheques.

METHODOLOGIE VAN HET ONDERZOEK

De Nationale Bank van België organiseert maandelijks een bevraging bij een representatief staal van Belgische gezinnen. Iedere maand zijn dat andere gezinnen. Deze bevraging wordt o.a. gebruikt voor het construeren van de officiële statistieken die het consumentenvertrouwen en de inflatieverwachtingen van Belgische gezinnen meten. Tijdens de maanden mei, juni en juli hebben we aan deze bevraging enkele vragen toegevoegd over de energiefactuur en de impact van veranderingen in de energiefactuur op het energieverbruik, de andere uitgaven en het sparen van het gezin.

We vragen de gezinnen eerst hoeveel ze momenteel maandelijks betalen voor elektriciteit en verwarming. Eventuele jaarbedragen, zoals eindafrekeningen (indien gekend) of een jaarlijkse stookoliefactuur moeten gedeeld worden door twaalf. Vervolgens vragen we de gezinnen of ze meer, minder of evenveel energie zouden verbruiken indien de maandelijkse energiefactuur bij constant verbruik met een bepaald bedrag (€X) zou veranderen door een prijswijziging. Dit bedrag laten we

¹ De inzichten en standpunten in dit artikel vertolken alleen de visie van de auteurs, en niet noodzakelijk die van de Nationale Bank van België of het Eurosysteem.

² Peersman G. en J. Wauters (2022), "Heterogeneous Household Responses to Energy Price Shocks", NBB Working Paper Research 416.

(willekeurig) variëren tussen de gezinnen als een stijging met €20, €50, €100, of een daling met €50. Deze bedragen corresponderen met $\pm 10\%$, $\pm 25\%$ en $\pm 50\%$ van de gemiddelde maandfactuur. Indien het antwoord op de vraag “meer” of “minder” is, vragen we vervolgens hoeveel euro ze dan wel zouden besparen of meer zouden verbruiken door de prijswijziging. Op basis van deze antwoorden is het mogelijk om de onderliggende prijselasticiteit van de vraag naar energie van het gezin te berekenen, of althans de prijselasticiteit die ze impliciet nastreven. De verschillende scenario's die de gezinnen voorgeschoteld krijgen laten ons toe om na te gaan of de prijselasticiteit verschilt wanneer prijzen stijgen of dalen, en of de grootte van de prijsstijging van belang is.

Studies hebben aangetoond dat de antwoorden op hypothetische scenario's goed overeenkomen met het werkelijke consumptiegedrag van gezinnen.

Vervolgens vragen we de gezinnen of ze meer, minder of evenveel andere consumptie-uitgaven zouden doen ten gevolge van de duurdere (of goedkopere) energiefactuur, en zo ja, hoeveel dit dan zou zijn. Tenslotte stellen we dezelfde vragen voor het sparen (of eventueel aanspreken van het spaargeld). Deze twee antwoorden kunnen gebruikt worden om de marginale consumptiequote na het betalen van de energiefactuur van het gezin te berekenen. Studies en experimenten hebben aangetoond dat de antwoorden op dergelijke hypothetische scenario's goed overeenkomen met het werkelijke consumptiegedrag van gezinnen.

In een volgende stap gaan we na of er een verband is tussen de prijselasticiteit, marginale consumptiequote en een aantal gezinskarakteristieken. Voor de karakteristieken baseren we ons op de standaardvragen van de maandelijkse bevraging. Meer bepaald gaan we na of er verschillen zijn naargelang leeftijd, gender, samenstelling van het gezin, gezinsinkomen, het al dan niet hebben van een spaarbuffer (kan het gezin bijvoorbeeld sparen of niet), onzekerheid over toekomstige gezinsfinanciën, macro-economische verwachtingen, consumentenvertrouwen en het antwoord op de vraag of er de komende maanden plannen zijn om belangrijke renovatiewerken te doen aan de woning.

ENERGIEFACTUUR

Figuur 1 toont de verdeling van de maandelijkse energiefactuur van ruim 3.500 Belgische gezinnen tijdens de maanden mei, juni en juli. De verticale as geeft het percentage van de gezinnen weer dat het bedrag op de horizontale as betaalt. De factuur van een doorsneegezin (mediaan) bedroeg tijdens deze periode €170, en het gemiddelde €202. We vinden geen significante verschillen tussen deze drie maanden.

Deze bedragen zijn opvallend laag in vergelijking met de cijfers die het afgelopen jaar in de media werden geciteerd. In januari werd in het VRT-journaal bijvoorbeeld—op basis van de V-test van de VREG—geconcludeerd dat de energiefactuur van een gemiddeld gezin in een jaar tijd was gestegen van 125 naar meer dan 400 euro. Sindsdien werd de btw op energie weliswaar verlaagd, maar de energieprijzen zelf zijn ondertussen nog meer gestegen. In dezelfde periode schreef De Standard dat een verlaging van de btw op gas en stroom van 21% naar 6% een modaal gezin jaarlijks een fikse korting zou opleveren. De bedragen die vermeld werden, kwamen voor een modaal gezin overeen met een maandelijkse energiefactuur van meer dan 400 euro. De cijfers kwamen van minister van Energie Tinne Van der Straeten. Toen de regering besliste om de btw-tarieven te verlagen was dat met andere woorden gebaseerd op een veel te hoog ingeschatte energiefactuur.

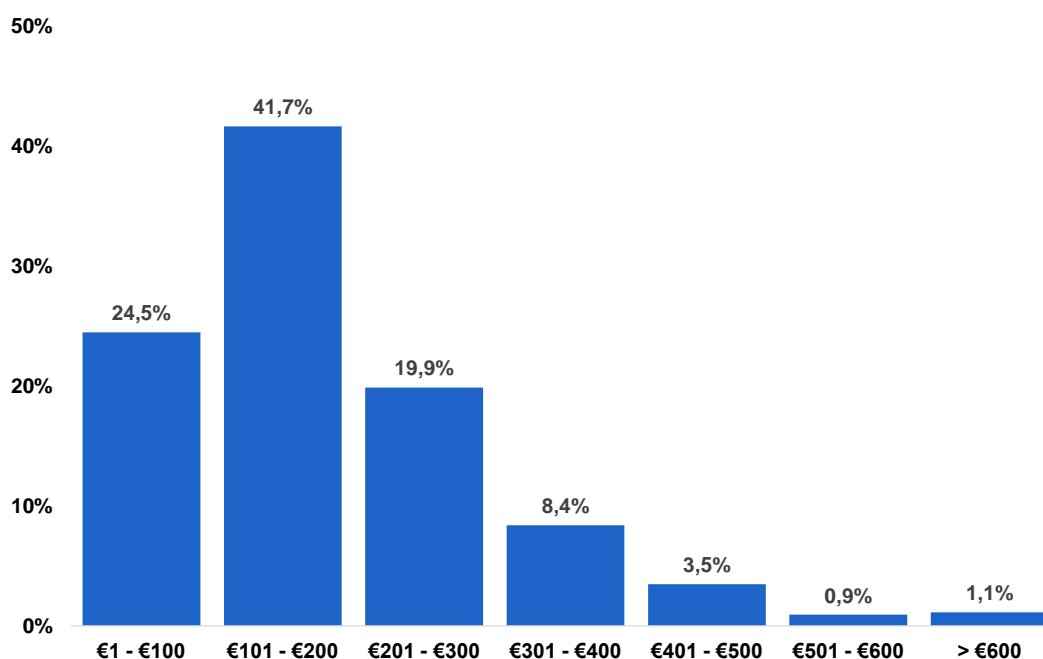
We zijn er ons van bewust dat veel gezinnen de eindafrekening van de factuur misschien niet kenden bij de bevraging, waardoor we de factuur enigszins onderschatten. Maar dat kan onmogelijk het verschil verklaren, want amper 5% bleek deze zomer meer dan €400 te betalen. Bovendien bevestigt een lopend onderzoeksproject op basis van banktransactiedata (t.e.m. september) van meer dan 100.000 gezinnen de grootteorde van de factuurbedragen die uit de bevraging komen.

Er zijn meerdere verklaringen voor het grote verschil tussen perceptie en realiteit. Ten eerste wordt er steeds verondersteld dat een modaal gezin de woning met aardgas verwarmt, terwijl volgens de energiebalansen van de FOD Economie slechts 39% van de gezinnen aardgas als verwarmingsbron gebruikt. Veel gezinnen verwarmen daarentegen met stookolie, elektriciteit of vaste brandstoffen, waarvan de factuur het afgelopen jaar veel minder is gestegen. Ten tweede worden er

systematisch cijfers geciteerd voor variabele elektriciteits- en gascontracten, terwijl cijfers van de CREG (voor 2020) suggereren dat 68% van de elektriciteitscontracten en 64% van de gascontracten een vast tarief hadden. Tenslotte wordt er vaak verwezen naar tarieffiches van nieuwe contracten met extreem hoge prijzen die in de

praktijk door quasi niemand worden genomen. Volgens Statbel was het gemiddelde commerciële gastarief voor een nieuw contract tussen januari 2021 en januari 2022 bijvoorbeeld 50 procentpunten minder gestegen dan de tarieven die uit de V-test van de VREG kwamen.

Figuur 1 – Maandelijkse energiefactuur (elektriciteit en verwarming): periode mei-juli

Uiteraard hebben contracten met vaste tarieven een vervaldag, waardoor de factuur van veel gezinnen de komende weken en maanden waarschijnlijk fors zal stijgen, maar dat was volgens onze bevraging nog niet het geval toen de regering voor alle gezinnen de btw op elektriciteit (maart 2022) en gas (april 2022) verlaagde. Merk ook op dat de gezondheidsindex alleen maar rekening houdt met de prijzen van variabele contracten en de prijzen van een nieuw vast contract, waardoor lonen en uitkeringen van veel gezinnen wel al serieus waren gestegen. Bovendien is het gewicht van gas en elektriciteit in de gezondheidsindex kunstmatig hoog (1,07 x de werkelijke uitgaven van een gemiddeld gezin) omdat bepaalde producten worden uitgesloten bij het berekenen van die index (zoals tabak en alcoholische dranken). Je kan dan ook vragen stellen bij de toegevoegde waarde van algemene btw-verlagingen op het moment dat de factuur voor het gros van de gezinnen nog zeer betaalbaar was en internationale prijzen door energieschaarste in de lift zaten. Lagere prijzen (en hogere

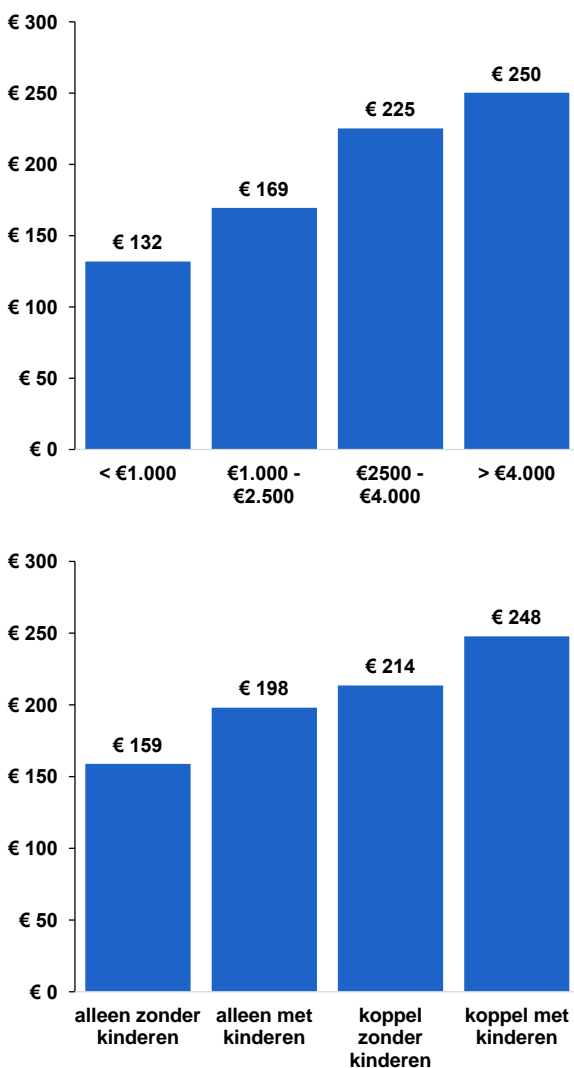
inkomens) zetten namelijk aan om meer energie te verbruiken en geven weinig prikkels om energiebesparende maatregelen te nemen. In een van de volgende Gentse Economische Inzichten zal er bijvoorbeeld aangetoond worden dat compensatiemaatregelen zoals de btw-verlaging de energieprijzen tijdens de zomer de hoogte in hebben gejaagd. We kunnen ons tenslotte ook afvragen in welke mate de regering blind heeft gevaren bij het recente pakket maatregelen.

Je kan vragen stellen bij de toegevoegde waarde van btw-verlagingen op het moment dat de factuur voor gezinnen nog zeer betaalbaar was en internationale prijzen door schaarste uit de pan swingden.

De verdeling in Figuur 1 illustreert dat het factuurbedrag sterk varieert tussen gezinnen. De twee belangrijkste karakteristieken (op basis van de standaardvragen die in

de bevraging worden gesteld) die de verschillen kunnen verklaren zijn het inkomen en de samenstelling van het gezin. Zoals je in Figuur 2 kunt zien, stijgt de factuur voor hogere inkomenscategorieën, doch minder dan proportioneel. Verhoudingsgewijs worden gezinnen met een laag inkomen dus harder getroffen door hogere energieprijzen. Hetzelfde principe zien we voor de samenstelling van het gezin: een koppel betaalt gemiddeld meer dan alleenstaanden, en gezinnen met kinderen betalen meer dan gezinnen zonder kinderen, maar de toename is veel minder dan proportioneel. Grotere gezinnen hebben met andere woorden schaalvoordelen qua energieverbruik. Het is aangewezen dat met deze ongelijkheid rekening wordt gehouden bij maatregelen om de factuur te verlichten.

Figuur 2 – Energiefactuur (verticale as) volgens netto gezinsinkomen per maand en samenstelling van het gezin (horizontale assen)

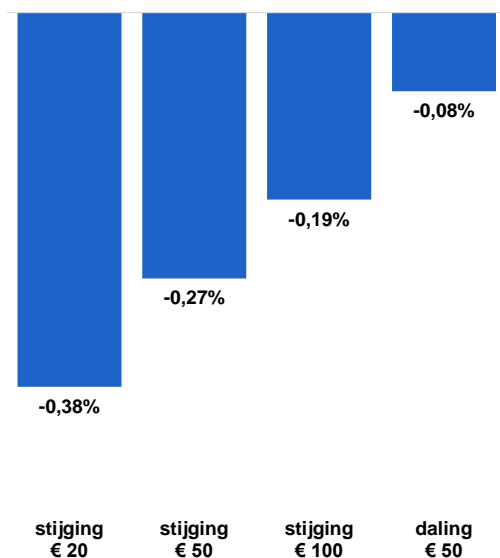

Uit ons onderzoek blijkt de energiefactuur gemiddeld ook hoger te zijn bij een hogere scholingsgraad van het gezinshoofd en lager voor gepensioneerden, maar beide karakteristieken worden insignificant wanneer er wordt gecontroleerd voor inkomen en de samenstelling van het gezin. Anderzijds is er een statistisch significante positieve relatie van het factuurbedrag en de onzekerheid die gezinnen hebben over hun toekomstige financiën, de gevoelsinflatie die gezinnen hebben, het pessimisme over de macro-economische situatie en de intentie om de komende maanden belangrijke verbouwingen aan de woonst te doen. Dit zijn slechts correlaties, maar het zou best kunnen dat de hogere factuur de oorzaak van deze verbanden is.

IMPACT OP ENERGIEVERBRUIK

Figuur 3 toont de prijselasticiteit van de vraag naar energie naargelang de richting en grootte van de verandering in het factuurbedrag. De prijselasticiteit is de procentuele wijziging in het energieverbruik (volume) per procentpunt dat energieprijzen veranderen. Een negatief teken betekent dat het verbruik daalt bij een prijsstijging of toeneemt bij een prijsdaling. Het is belangrijk om te vermelden dat de (gemiddelde) prijselasticiteiten die uit de bevraging komen zeer gelijkaardig zijn aan de elasticiteiten die in metastudies worden gevonden op basis van werkelijk energieverbruik, wat suggereert dat de methodologie betrouwbare resultaten geeft.

Figuur 3 – Prijselasticiteit van de vraag naar energie

Twee resultaten springen in het oog. De prijselasticiteit is enerzijds veel hoger bij prijsstijgingen dan bij prijsdalingen. Wanneer de factuur bij constant verbruik bijvoorbeeld €50 duurder wordt ten gevolge van een prijsstijging, dan is de prijselasticiteit -0,27%. Wordt de factuur bij constant verbruik daarentegen €50 goedkoper, dan is de elasticiteit slechts -0,08%. Deze asymmetrie is gunstig, want dat betekent dat het energieverbruik structureel lager zou moeten blijven wanneer de energieprijzen terug zouden normaliseren naar het niveau van voor de crisis. De meest voor de hand liggende uitleg is dat gezinnen als reactie op hogere prijzen maatregelen nemen die de factuur doen dalen, die niet teruggedraaid worden wanneer de prijzen terug dalen, zoals het installeren van zonnepanelen of isoleren van de woning. De asymmetrie kan ook een gevolg zijn van gedragsveranderingen om zuiniger met energie om te gaan wanneer prijzen stijgen, die een blijvend karakter krijgen.

Hoe lager de prijselasticiteit van de vraag, hoe groter het hefboomeffect van een daling in het aanbod wordt op de prijzen.

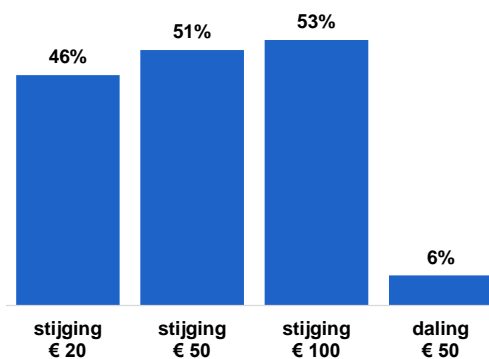
Het slechte nieuws is dat de prijselasticiteit sterk afneemt bij grotere prijsstijgingen. Dat betekent namelijk dat de effectiviteit van het prijsmechanisme om het verbruik te verminderen afneemt naarmate de energieprijzen meer stijgen of recent meer zijn gestegen. Dat is relevant in de huidige context, aangezien energieprijzen recent al veel gestegen zijn. Hoe lager de prijselasticiteit van de vraag, hoe groter het hefboomeffect van een (gelijkaardige) daling in het aanbod namelijk wordt op de prijzen. Bij hogere prijzen wordt het met andere woorden makkelijker voor landen zoals Rusland om de energieprijzen verder te doen oplopen door het aanbod te verminderen.

De reden van de afname van de prijselasticiteit kan je zien in de twee panelen van Figuur 4. Iets minder dan de helft van de gezinnen geeft aan dat ze minder energie zullen verbruiken wanneer de maandelijkse factuur €20 duurder wordt (bovenste paneel). Naarmate de prijzen meer stijgen, gaan meer gezinnen hun energieverbruik verminderen. De totale daling in het verbruik is ook groter naarmate de prijzen meer stijgen, maar dit is allemaal minder dan proportioneel dan de prijsstijging. Bij

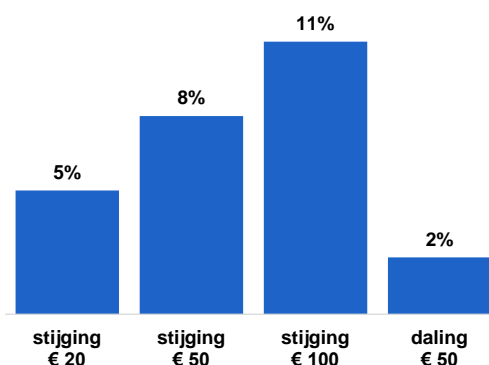
hogere prijzen zullen gezinnen met andere woorden alsmaar meer proberen te besparen op het verbruik, maar het potentieel voor besparingen wordt steeds kleiner, waardoor de prijselasticiteit lager is.

Figuur 4 – Reactie op veranderingen in energieprijzen

Aandeel gezinnen dat minder (meer) energie verbruikt bij prijsstijging (prijsdaling)

Procentuele daling (toename) energieverbruik bij prijsstijging (prijsdaling)

Wanneer we de relatie tussen de prijselasticiteit en de gezinskenmerken van naderbij bekijken, dan blijkt voor zowel prijsstijgingen als voor prijsdalingen, dat de impact op het energieverbruik zeer gelijkaardig is voor hoge en lage inkomenscategorieën, of voor gezinnen die veel of weinig spaarbuffers hebben. Dat gaat in tegen de algemene perceptie dat het vooral de lage inkomens zijn die, gedwongen door de hogere prijzen, besparen op de energiefactuur.

Er zijn ook geen significante verschillen in gedrag naar gelang leeftijd, gender, samenstelling van het gezin, macro-economische verwachtingen, het bedrag van de

energiefactuur, noch de onzekerheid over de toekomstige gezinsfinanciën.

De impact van energieprijzen op energieverbruik is zeer gelijkaardig voor hoge en lage inkomenscategorieën, of voor gezinnen die veel of weinig spaarbuffers hebben.

Bij prijsstijgingen vinden we daarentegen wel een grotere daling in de vraag naar energie bij gezinnen die in de standaardvragen aangeven dat ze de komende maanden waarschijnlijk verbouwingen aan de woning zullen doen. Merk op dat dit een daling van de vraag is in vergelijking met het geplande verbruik (na verbouwingen dus) zonder de prijsstijging. Voor die gezinnen is de stap naar extra isolatiemaatregelen en bijvoorbeeld zonnepanelen waarschijnlijk kleiner, omdat ze toch al in verbouwingen zitten, waardoor ze meer kunnen reageren dan andere gezinnen. Anderzijds blijkt de daling van het energieverbruik bij stijgende prijzen lager te zijn bij gezinnen die een meer algemene appetijt en vertrouwen hebben om te consumeren.

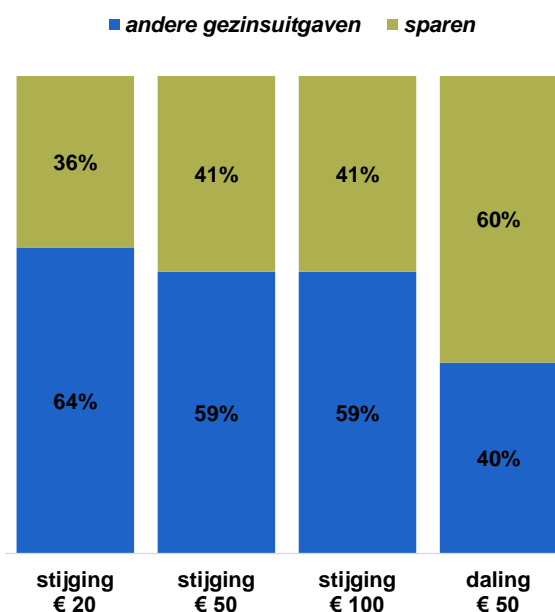
IMPACT OP CONSUMPTIE- EN SPAARGEDRAG

Om de macro-economische gevolgen in kaart te brengen is het belangrijk om te weten wat de impact van een verhoging van de energiefactuur is op de andere consumptie-uitgaven van gezinnen. Hetzelfde geldt voor de effectiviteit van compensatiemaatregelen die de factuur verlagen. Wanneer de energiefactuur bijvoorbeeld duurder wordt, dan daalt het beschikbaar inkomen van gezinnen na het betalen van die factuur. Die daling kunnen gezinnen op twee manieren opvangen.³ Gezinnen kunnen enerzijds beslissen om minder te sparen (of bestaande spaarbuffers aan te spreken, of eventueel schulden aan te gaan om te consumeren). Anderzijds kunnen gezinnen beslissen om de schok op te vangen door te bezuinigen op andere gezinsuitgaven, wat betekent dat de macro-economische consumptie van gezinnen daalt en er negatieve gevolgen zijn op de

³ Merk op dat het beschikbaar inkomen zelf ook (deels) kan veranderen door een stijging/daling van energieprijzen omdat het gezinsinkomen bijvoorbeeld automatisch geïndexeerd wordt of omdat gezinnen meer/minder gaan werken om het koopkrachtverlies op te vangen. De marginale consumptiequote die we analyseren is daarom de

economische activiteit. Een combinatie van beide is ook mogelijk. De verhouding tussen die twee mogelijkheden weerspiegelt zich in de zogenoemde marginale consumptiequote. Dit is de mate (percentage) dat een verandering in het beschikbaar inkomen na het betalen van de energiefactuur zich vertaalt in een toename of afname van de consumptie. Per definitie is het resterende percentage de verandering in het sparen (marginale spaarquote), want de som van consumptie en sparen is 100% van het beschikbaar inkomen.

Figuur 5 – Impact van verandering in beschikbaar inkomen na het betalen van de energiefactuur op andere gezinsuitgaven en sparen

Figuur 5 toont de marginale consumptiequote (en spaarquote) na het betalen van de energiefactuur voor de vier scenario's die werden voorgelegd in de bevraging. Bij prijsstijgingen blijken gezinnen de daling in het beschikbaar inkomen voor ongeveer 60% op te vangen door minder andere uitgaven te doen en voor 40% door minder te sparen. Als het beschikbare inkomen na het betalen van de duurder energiefactuur bijvoorbeeld met €100 daalt, zullen gezinnen met andere woorden gemiddeld €60 minder andere uitgaven doen en €40

consumptiequote na het betalen van de energiefactuur en mogelijke veranderingen in het beschikbaar inkomen zelf. Voor meer details verwijzen we naar onze studie.

minder sparen om dit verlies op te vangen. Voor prijsstijgingen zien we dat de consumptiequote lichtjes daalt naarmate energieprijzen meer stijgen (van 64% naar 59%). Gezinnen blijken de schok verhoudingsgewijs iets meer op te vangen door minder te sparen of in te teren op het spaargeld wanneer prijzen meer stijgen.

Energieprijsstijgingen zijn schadelijker voor de private consumptie dan de baten die prijsdalingen hebben.

Wanneer de energiefactuur echter goedkoper wordt door een prijsdaling, wat bijvoorbeeld het geval is bij een btw-verlaging, dan is de consumptiequote veel kleiner: een toename van het beschikbaar inkomen met 100€ leidt dan slechts tot 40€ extra consumptie. Energieprijsstijgingen zijn met andere woorden schadelijker voor de private consumptie dan de baten die prijsdalingen hebben. Deze asymmetrische reactie wordt in onderzoek ook voor andere macro-economische schokken gevonden, en wordt meestal verklaard door liquiditeitsbeperkingen: wanneer het inkomen stijgt, kan iedereen beslissen om meer te sparen (lage consumptiequote). Wanneer het inkomen daarentegen daalt, kan niet iedereen de schok opvangen door minder te sparen of in te teren op het spaargeld (hoge consumptiequote) omdat niet iedereen een spaarpot heeft om dit te doen.

Als je erin slaagt om steunmaatregelen doelgericht in te zetten op gezinnen met een hoge consumptiequote, dan zijn die maatregelen zeer efficiënt om de macro-economische consumptie te ondersteunen.

De marginale consumptiequote is zeer verschillend tussen gezinnen. Zo is die bij prijsstijgingen voor 30% van de gezinnen nul. Voor veel andere gezinnen is die dan weer 100%. Vanuit beleidsstandpunt is het belangrijk om te weten welke gezinnen dit zijn. Als je erin slaagt om steunmaatregelen doelgericht in te zetten op gezinnen met een hoge consumptiequote, dan zijn die maatregelen zeer efficiënt om de economische activiteit te ondersteunen. Het omgekeerde geldt voor steunmaatregelen die terecht komen bij gezinnen met een lage

consumptiequote. Dat geld zal voornamelijk gespaard worden.

Uit ons onderzoek blijkt dat de marginale consumptiequote significant hoger is voor gezinnen met een laag inkomen en gezinnen die weinig spaarbuffers hebben. Beide bevindingen zijn gekend in de wetenschappelijke literatuur, maar bij prijsstijgingen vinden we ook een grotere consumptiequote (en bijgevolg een daling van de consumptie) bij gezinnen die meer onzeker zijn over hun toekomstige financiën, ook al hebben ze een relatief hoog inkomen en kunnen ze sparen. Door de onzekerheid durven deze gezinnen hun spaarbuffer met andere woorden niet aan te spreken. Verder vinden we dat de consumptie bij prijsstijgingen meer daalt wanneer het gezinshoofd een vrouw is en minder bij gezinnen die veel vertrouwen hebben om te consumeren. Bij prijsdalingen (waardoor het inkomen stijgt na het betalen van de factuur), blijkt de toename van de consumptie dan weer groter te zijn bij 65-plussers. Voor die leeftijdscategorie zijn er dan ook minder redenen om te sparen voor toekomstige uitgaven dan bij jongeren gezinnen.

EFFECTIVITEIT COMPENSATIEMAATREGELEN

Op basis van deze resultaten tonen we de gevolgen van drie compensatiemaatregelen die de regering heeft genomen: de (uitbreiding van) sociale tarieven, de btw-verlaging van 21% naar 6%, en energiecheques om de energiefactuur te verlichten.

Gevolgen voor energieverbruik

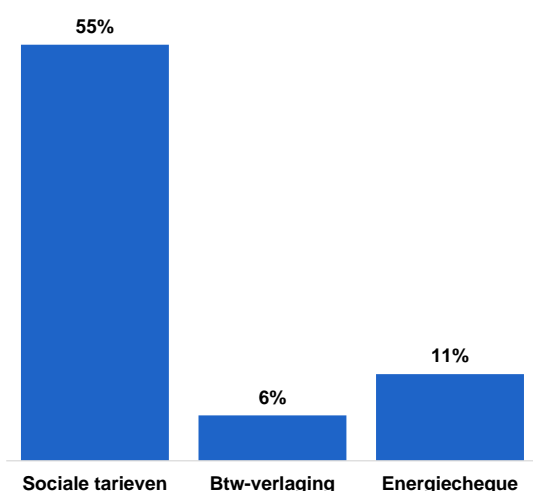
Voor gezinnen die van het sociale tarief kunnen genieten, of de uitbreiding van dit tarief sinds mei 2021, zijn energieprijzen het afgelopen jaar veel minder gestegen. Tussen januari 2021 en januari 2022 is het sociale tarief voor gas en elektriciteit bijvoorbeeld met respectievelijk 24% en 23% gestegen, terwijl het commerciële tarief tijdens dezelfde periode met 183% en 81% is gestegen. Voor de gevolgen baseren we ons daarom op de resultaten van de vragen wat die gezinnen zouden doen indien de factuur duurder zou worden in vergelijking met de huidige factuur. Dat zou namelijk het geval geweest zijn zonder de sociale tarieven. Aangezien we niet weten welke gezinnen in de bevraging een sociaal tarief krijgen, kijken we naar de resultaten voor een profiel dat we definiëren als “financieel kwetsbare gezinnen”. Dat

zijn gezinnen die een relatief laag inkomen hebben, die niet kunnen sparen en veel onzekerheid hebben over hun toekomstige financiële situatie.

Alle gezinnen hebben van een btw-verlaging op gas en elektriciteit van 21% naar 6% kunnen genieten. Om de gevolgen op het gedrag te tonen, gebruiken we de antwoorden op de vragen wat de gezinnen zouden doen bij een daling van energieprijzen. Deze antwoorden zouden representatief moeten zijn aangezien de bevraging werd gedaan in de periode van de btw-verlagingen.

Om de impact van energiecheques op energieverbruik, consumptie en sparen te kennen hebben we een (willekeurig) deel van de gezinnen tijdens de bevraging niet gevraagd wat ze zouden doen bij hogere of lagere energieprijzen, maar wel wat ze zouden doen indien ze van de overheid een energiecheque van 50€ zouden krijgen die ze kunnen gebruiken om de energiefactuur te betalen. Voor die gezinnen daalt met andere woorden de prijs niet voor het verbruik (prijs per kilowattuur), maar ze krijgen een vaste som om een deel van de factuur te betalen. De regering heeft recent beslist dat alle gezinnen de komende maanden dergelijke cheques krijgen om de factuur te betalen. De hoogste inkomens zullen die later echter grotendeels moeten terugbetalen via de belastingaangifte.

Figuur 6 – Aandeel van gezinnen dat meer energie verbruikt door de maatregel

We kijken eerst naar de impact van de maatregelen op het energieverbruik. Figuur 6 toont het aandeel van de gezinnen die door de maatregel meer energie

verbruiken. Die is het hoogst voor de sociale tarieven (55%), wat voornamelijk het gevolg is van de hogere prijselasticiteit bij prijsstijgingen. Mocht de factuur voor deze gezinnen meer zijn gestegen, dan zouden ze met andere woorden meer hebben gesnoeid in hun verbruik dan nu het geval is. De vraag stelt zich of dat wel wenselijk is, aangezien veel van die gezinnen vandaag al te kampen hebben met energiearmoede, waardoor bijvoorbeeld de verwarming mogelijk sowieso al lager staat.

Bijna dubbel zoveel gezinnen geven aan dat ze meer energie verbruiken wanneer ze een energiecheque krijgen in vergelijking met een btw-verlaging.

Het meest verrassende resultaat is dat bijna dubbel zoveel gezinnen aangeven dat ze meer energie verbruiken wanneer ze een energiecheque krijgen (11%) in vergelijking met een btw-verlaging (6%) die bij constant verbruik neerkomt op hetzelfde bedrag. Dat is het tegenovergestelde van voorspellingen op basis van marktmodellen. Bij een energiecheque krijgen gezinnen namelijk een vast bedrag om de factuur te betalen, maar daalt de prijs niet voor extra verbruik. Bij een btw-verlaging daalt daarentegen de prijs per kilowattuur, waardoor het aantrekkelijker is om extra te verbruiken. Een verklaring hebben we hier niet voor, en moet waarschijnlijk in de gedragseconomie worden gezocht. Bestaand onderzoek voor de Verenigde Staten heeft aangetoond dat gezinnen eerder naar de gemiddelde prijs kijken dan het marginale tarief, maar dat verklaart nog altijd niet waarom ze meer gaan verbruiken bij een cheque. Het is in ieder geval een onderwerp dat meer onderzoek vereist. Het noopt ook tot voorzichtigheid om dit instrument in te zetten, wat in praktijk niet het geval is.

Gevolgen op consumptie en sparen

Omdat de marginale consumptiequote sterk varieert naargelang het financiële profiel van de gezinnen, tonen we in Figuur 7 de gevolgen van de maatregelen op de consumptiequote voor drie gezinsprofielen:

1. Het gemiddelde van alle gezinnen.
2. Financieel kwetsbare gezinnen. Dat zijn de gezinnen met een relatief laag inkomen die niet kunnen

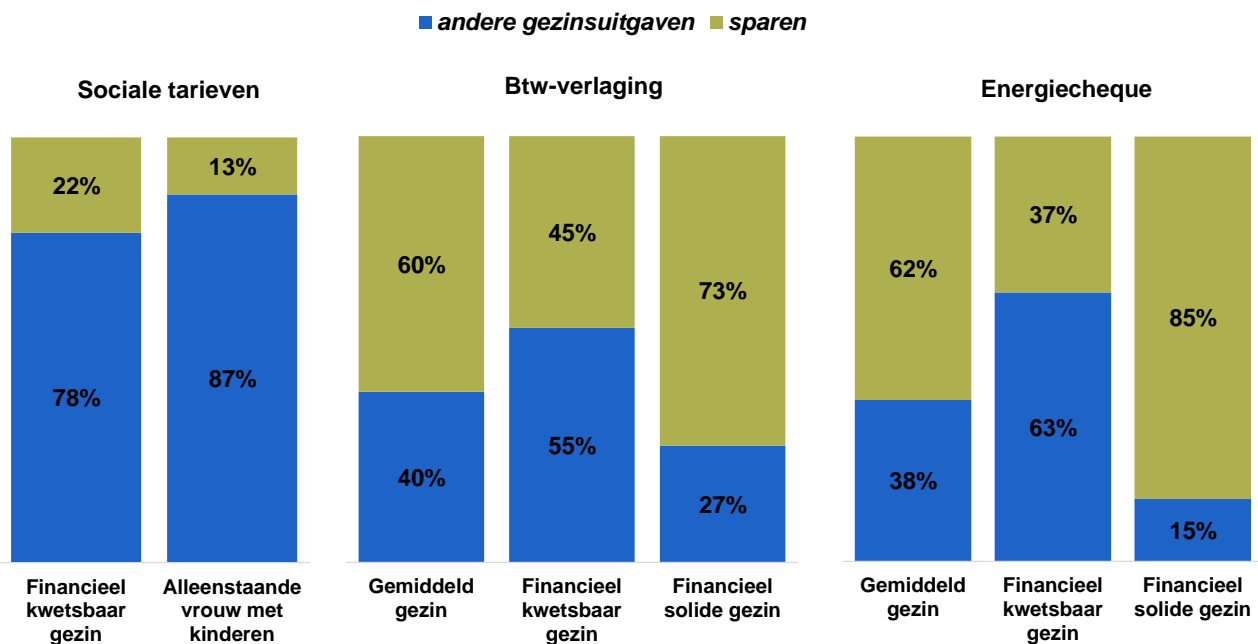
sparen en veel onzekerheid hebben over hun toekomstige financiële situatie.

3. Financieel solide gezinnen. Zij hebben een relatief hoog inkomen (maandelijks netto gezinsinkomen > €4.000) en kunnen sparen.

De consumptiequote is met voorsprong het grootst voor de sociale tarieven. Van het voordeel dat de maatregel heeft op het beschikbaar inkomen omdat de factuur

minder toeneemt dan anders het geval zou zijn, spenderen financieel kwetsbare gezinnen 78% aan andere consumptie-uitgaven, terwijl ze 22% gebruiken om te sparen. Binnen deze categorie tonen we ook de resultaten voor alleenstaande vrouwen met kinderen, wat het profiel blijkt te zijn met de hoogste consumptiequote. Zij gebruiken namelijk 87% van de toename in het beschikbaar inkomen om andere uitgaven te doen.

Figuur 7 – Impact compensatiemaatregelen op consumptie en sparen

Het gros van de stijging van het beschikbaar inkomen door de btw-verlaging wordt door een gemiddeld gezin daarentegen gespaard (60%). De reactie van financieel solide gezinnen springt het meest in het oog. Zij sparen namelijk 73% van het geld dat ze uitsparen op de energiefactuur, en gebruiken amper 27% voor andere gezinsuitgaven. Als je weet dat deze gezinnen door de overheid het meest gesubsidieerd worden bij een btw-verlaging omdat ze gemiddeld duurdere facturen hebben, kan je alleen maar concluderen dat de maatregel weinig heeft opgeleverd om de economie te ondersteunen.

Het plaatje voor de energiecheques oogt gelijkaardig aan dat van de btw-verlaging. Gemiddeld wordt het merendeel van de toename in het beschikbaar inkomen door de cheques gespaard. Voor financieel solide gezinnen loopt dit zelfs op tot 85%. Het heeft bijgevolg weinig zin om cheques te geven aan gezinnen die meer dan het

gemiddelde verdienen en kunnen sparen als je de consumptie wilt ondersteunen.

Als je weet dat hoge inkomens het meest gesubsidieerd worden door een btw-verlaging omdat ze duurdere facturen hebben, kan je alleen maar concluderen dat de maatregel weinig heeft opgeleverd.

Onderstaande tabel vat het volledige plaatje samen. Om de maatregelen te vergelijken kijken we naar een stimulus van de regering die (bij constant energieverbruik) 50€ bedraagt. We veronderstellen hierbij dat het inkomen voor het betalen van de energiefactuur bij alle drie de maatregelen constant blijft. We houden met andere woorden geen rekening met mogelijke indirecte

effecten van de maatregelen (zoals de impact op de index of macro-economische gevolgen).

De resultaten bevestigen bovenstaande conclusies. Bij de sociale tarieven gaan de gezinnen een groot deel van de subsidie gebruiken om meer energie te verbruiken. Desondanks zullen ook de andere consumptie-uitgaven meer gestimuleerd worden door de veel hogere consumptiequote van die gezinnen. De btw-verlaging en de

energiecheques leiden tot een geringe stijging van het energieverbruik, maar het resterende deel wordt grotendeels gespaard. Dat is vooral het geval voor financieel solide gezinnen. Zij sparen €35,6 van een btw-verlaging die bij constant verbruik €50 bedraagt, en €40,9 van een energiecheque van €50.

Tabel 1 – Effecten van de compensatiemaatregelen voor een stimulus die €50 bedraagt

	Sociale tarieven		Btw-verlaging		Energiecheque		
	<i>Kwetsbaar gezin</i>	<i>Gemiddeld gezin</i>	<i>Kwetsbaar gezin</i>	<i>Financieel solide gezin</i>	<i>Gemiddeld gezin</i>	<i>Kwetsbaar gezin</i>	<i>Financieel solide gezin</i>
Energieverbruik	€ 19,9	€ 2,9	€ 4,7	€ 1,3	€ 4,8	€ 8,6	€ 1,9
Andere consumptie	€ 22,9	€ 18,8	€ 24,9	€ 13,1	€ 17,2	€ 26,1	€ 7,2
Sparen	€ 7,2	€ 28,3	€ 20,4	€ 35,6	€ 28,0	€ 15,3	€ 40,9

CONCLUSIE

Om de gevolgen van hogere energieprijzen in kaart te brengen en een adequate beleidsreactie uit te werken is het essentieel om te weten hoe gezinnen op de energieschok en compensatiemaatregelen reageren. In dit Gents Economisch Inzicht—dat het eerste is in een reeks Inzichten over de energiecrisis die het komende jaar zullen verschijnen—hebben we een tipje van de sluier gelicht door na te gaan wat de gevolgen zijn van stijgingen en dalingen van energieprijzen op het energieverbruik, consumptie- en spaargedrag van Belgische gezinnen.

De resultaten suggereren dat we permanent minder energie zullen verbruiken wanneer energieprijzen terug zouden normaliseren naar niveaus van voor de crisis. Hoe meer energieprijzen daarentegen stijgen, hoe minder de effectiviteit van het prijsmechanisme wordt om het verbruik te verminderen. Dat betekent dat het hefboomeffect van een verstoring in het aanbod op energieprijzen sinds het uitbreken van de crisis serieus is toegenomen, wat kan verklaren waarom energieprijzen recent zoveel volatieler zijn geworden en soms serieuze bakkensprongen maken.

De impact van hogere prijzen op het consumptie- en spaargedrag verschilt sterk naargelang de financiële draagkracht van de gezinnen. Hoge inkomens en gezinnen met voldoende spaarbuffers vangen de duurdere energiefactuur voornamelijk op door minder te sparen, terwijl financieel kwetsbare gezinnen de schok voornamelijk opvangen door hun andere consumptie-uitgaven terug te schroeven.

De effectiviteit van de steunmaatregelen is zeer verschillend. Zo hebben sociale tarieven de consumptie van die gezinnen goed ondersteund. Het gros van de besparing op de energiefactuur door de btw-verlaging en de energiecheques wordt daarentegen gespaard. Dat is voornamelijk het geval bij gezinnen met een hoog inkomen die kunnen sparen. Het heeft dan ook weinig zin om die maatregelen te gebruiken om de consumptie te ondersteunen.

Prof. dr. Gert Peersman is gewoon hoogleraar aan de Vakgroep Economie. Zijn onderzoek focust op empirische macro-economie, monetair beleid, begrotingsbeleid, conjunctuuranalyse en de dynamiek van grondstofmarkten. Hij heeft het onderzoek dat de basis van dit Inzicht vormt gedaan in het kader van het NBB Research Fellowship Programme. Meer informatie over zijn onderzoek vindt u op zijn [homepage](#). Contacteren kan via Gert.Peersman@Ugent.be.

Dr. Joris Wauters werkt als econoom in de groep Monetair Beleid (departement Studiën) van de Nationale Bank van België. Hij schreef zijn bijdrage in eigen naam. Meer informatie over zijn onderzoek vindt u op zijn [homepage](#). Contacteren kan via Joris.Wauters@nbb.be.

Gentse Economische Inzichten vormen een forum voor toegankelijk gecommuniceerde onderzoeksbevindingen en beleidsaanbevelingen door vorsers van de Universiteit Gent. De Inzichten vertolken alleen de visie van de auteur(s). Zij kunnen niet doorgaan als de visie van een onderzoeksgroep, de Vakgroep Economie of Universiteit Gent.

Voor meer onderzoek van de Vakgroep Economie verwijzen we naar <https://www.ugent.be/eb/economics/en>.

Gentse Economische Inzichten wordt mede mogelijk gemaakt door een gift van www.sustinvest.eu.

SUSTINVEST heeft geen inspraak over inhoud en beleidsaanbevelingen.

The logo for SUSTINVEST, featuring a stylized 'S' symbol followed by the word 'SUSTINVEST' in a serif font.

SUSTINVEST